

BROEDVOGELS VAN DE MEINWEG

EEN BEETJE NAT EN TOCH LEUK!

*Ernest van Asseldonk, Langen Dries 7, 6049 KS Herten
Jan Boeren, Raadhuisstraat 24, 6061 EA Posterholt*

Nationaal Park de Meinweg geniet bekendheid onder vogelaars vanwege het voorkomen van enkele typische soorten. 's Winters voornamelijk vanwege het voorkomen van Klapeksters en Blauwe kiekendieven, gedurende het voor- en najaar staat het gebied bekend als pleisterplaats voor Kraanvogels. Het broedseizoen lokt menig vogelaar het gebied in om een glimp op te vangen van soorten als Grauwe klauwier, Draaihals, Blauwborst, Nachtzwaluw en Appelvink. We hebben ons in dit artikel beperkt tot het presenteren van het voorkomen van broedvogels van de heide en heidevennen. Het voorkomen van soorten op de natte en de droge gedeeltes van de Meinweg is een zeer actueel item. De kranten hebben er namelijk vol van gestaan; ons Nationaal Park 'de Meinweg' droogt uit.

In hoeverre hebben de broedvogels, van de droge heideterreinen en de meer vochtige gedeeltes, gereageerd op deze krantenkoppen? Zijn ze gebleven en hebben ze zich uitgebreid of hebben ze de biezen gepakt en elders hun heil gezocht. Kortom, is het aantoonbaar dat de 'natte' soorten in aantal afnemen ten gunste van de droogteminnende soorten.

METHODE

Alle inventarisatiegegevens die zijn gebruikt, komen voort uit een uitgebreide territoriumkartering. In de periode 1988-1994 zijn de inventarisaties uitgevoerd door E. van Asseldonk. In 1994 is door de karteerders van de provincie Limburg het gebied integraal bekeken. De laatste jaren is door J. Boeren aandacht besteed aan de heidevelden ten noorden van de verharde Meinweg. In 1999 zijn de open terreinen in het Meinweggebied integraal onderzocht door beide auteurs. Het aantal bezoeken per broedseizoen varieerde van twee tot zes, exclusief aanvullende bezoeken ten behoeve van de Nachtzwaluw-inventarisatie. Door het verschil in bezoekenintensiteit komt de vergelijkbaarheid van de gegevens in het geding. Het betreft hier echter soorten die vanwege hun hoge trefkans relatief eenvoudig, snel en makkelijk te inventariseren zijn.

De inventarisaties zijn geïnterpreteerd aan de hand van de beschikbare handleidingen die gedurende de betreffende periode actueel waren.

GEBIEDSBESCHRIJVING

Nationaal Park de Meinweg is in andere artikelen als gebied al ruim besproken. We willen ons beperken tot die ontwikkelingen die relevant zijn voor de avifauna. Het gebied dat jaarlijks op vogels is geïnventariseerd wisselt sterk, dit maakt de onderlinge vergelijkbaarheid lastig. Daarom hebben we de Meinweg verdeeld in vijf gebieden (figuur 2).

Gebied 1. Het gebied dat vanaf 1988 bijna jaarlijks onderzocht is; de andere deelgebieden zijn niet jaarlijks onderzocht. Het omvat de heideterreinen ten noorden van de verharde Meinweg, inclusief het beekdal van de Boschbeek en de heidevennen, gelegen tussen de Kombergen en de Rolvennen. Het gebied is reliëf- en zeer soortenrijk. Met name de natte en vochtige delen zoals de slenk bij de Kombergen (inclusief het Elfenmeer), het dal van de Boschbeek en de Rolvennen, trekken vele vogelsoorten aan. Verder bestaat het gebied uit kleinschalige hei-

FIGUUR 1

De Grauwe klauwier (Lanius collurio) is sinds 1989 uit de Meinweg verdwenen (foto: K. Lemmens).

deterreintjes, met opslag van onder andere eik, welke door schapen worden begraaasd.

Gebied 2. Heideterreinen ten noorden van de verharde Meinweg tussen de Rolvennen en Venhof. Dit gedeelte uit droge struikheidevegetatie, is kleinschalig en wordt jaarlijks door schapen begraaasd.

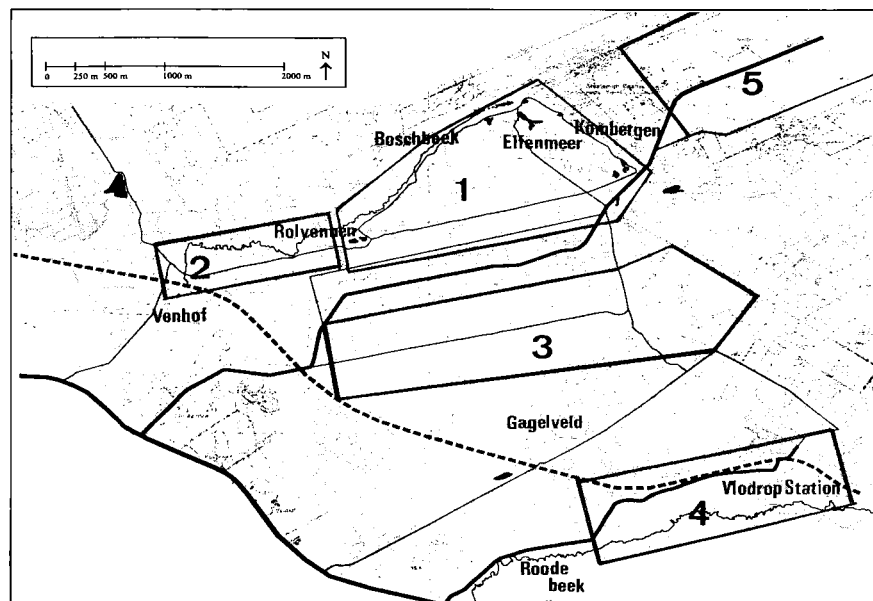
Gebied 3. De droge heideterreinen ten zuiden van de verharde Meinweg, inclusief het Gagelveld. Een zeer reliëfrijk en langgerekt kleinschalig heideterrein met afwisselend bos en heidevelden. Recent zijn hier bosdelen gekapt ten gunste van heide-ontwikkeling. Het gebied wordt deels begraaasd door schapen en paarden.

Gebied 4. Open terreinen in de omgeving van Vlodrop-Station ten noorden van de Roode Beek. De boomopslag van dit deels vochtig terrein is recentelijk verwijderd, waardoor onder andere vogels van struiken en struvelen een nieuwe kans hebben gekregen.

Gebied 5. Het Wolfsplateau, een grotendeels agrarisch cultuurlandschap!

HET VOORKOMEN VAN VOGELGROEPEN OP DE MEINWEG

Om inventarisatiegegevens te interpreteren en te gebruiken is het de laatste jaren een trend geworden waarnemingen van broedvogels te clusteren in zogenaamde soortgroepen (SCHOLS & SCHEPERS, 1991; SIERDSEMA, 1995). De achterliggende gedachte is dat een cluster van veel voorkomende en specifieke soorten in een terrein veel meer zegt dan het individueel voorkomen van een soort. Wij hebben ervoor gekozen om de clustering van SIERDSEMA (1995) te hanteren. Dit vanwege de directe vergelijkbaarheid met soortgelijke terreinen elders in Nederland. SIERDSEMA (1995) legt daarnaast een link tussen het voorkomen van de soortgroepen en het beheer van het terrein. Een goed vertegenwoordigde groep is een indicatie voor een goed beheer. SIERDSEMA (1995) onderscheidt in Nederland 37 soortgroepen waarvan er 22 op de Meinweg voorkomen. Uit de 22 soortgroepen hebben wij er vier geselecteerd die vooral hun domicilie hebben op de natte en droge heide en in de aanwezige venen. De geselecteerde soortgroepen zijn: de

Geelgors groep, de Roodborsttapuitgroep, de Rietgorsgroep en de Dodaarsgroep.

FIGUUR 2
Overzicht van de vijf in de tekst gebruikte deelgebieden en toponiemen.

DE GEELGORSGROEP

De Geelgorsgroep omvat de broedvogels van boomgroepen in open gebieden, bosranden en open bos. Belangrijk is de aanwezigheid van kale en zandige plekken op de bodem. Deze groep van soorten is het best vertegenwoordigd in stuifzandgebieden en vliedennenbossen op arme bodem. In productiebossen op arme gronden broeden veel van deze soorten op jonge kapvlaktes. Ook op begraaasde heideterreinen met zeer kort begraaasde vegetaties kan deze vogelgroep zeer goed vertegenwoordigd zijn. In het cultuurland van Nederland zijn veel van deze soorten verdwenen. In het nabije verleden was het echter niet ongewoon om Boomleeuwrik (*Lullula arborea*), Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*) of Ortolaan (*Emberiza hortulana*) te vinden langs zandige akkers (SIERDSEMA, 1995).

De Geelgorsgroep (figuur 3) is op de heide van de Meinweg goed vertegenwoordigd. Ze omvat elf soorten waarvan er zes jaarlijks op de Meinweg broeden. De aantallen per soort zijn met name voor Geelgors (*Emberiza citrinella*) (figuur 6), Nachtzwaluw, Boomleeuwrik en Boompieper hoog te noemen. De aantallen fluctueren jaarlijks, maar laten geen duidelijke trend zien (tabel 1). De Boompieper (*Anthus trivialis*) is zelfs zo talrijk aanwezig dat de soort niet jaarlijks werd geïnventariseerd. Ook het verspreidingspatroon van de soorten in de Geelgorsgroep is niet of nauwelijks

aan veranderingen onderhevig. Dit betekent dat het gevoerde beheer voor deze soortgroep goed is. Een verwachte toename van onder andere de Boomleeuwrik in deelgebied 3 ten gevolge van het gevoerde beheer is nog niet vastgesteld. De geconstateerde toename van de Nachtzwaluw in 1999 is opvallend. De komende jaren zal moeten blijken of deze trend kan worden voortgezet. De korte vestiging van de Ortolaan in 1990 en 1991 is uitvoerig beschreven door VAN NOORDEN (1991). Het betrof een laatste stuiptrekking van een soort die als uitgestorven mag worden beschouwd.

De Draaihals (*Jynx torquilla*) kan in principe nog steeds als broedvogel in het gebied worden aangetroffen. Deze geheimzinnige verschijning wordt echter niet jaarlijks aangetroffen en de aantallen zijn laag. Het voorkomen van de Groene specht (*Picus viridis*) in deze groep is voor de Meinweg vreemd. De overigens niet echt talrijke soort, is in het gebied geen soort die aan de gestelde biotoopeisen voldoet. Het is een vogel van oud opgaand bos. De soorten uit de Geelgorsgroep die we nog niet op de Meinweg hebben vastgesteld, Hop en Klapekster, zijn soorten die slechts incidenteel in Nederland broeden. Vestiging van deze soorten in het gebied zou een bekroning vormen voor het gevoerde beheer.

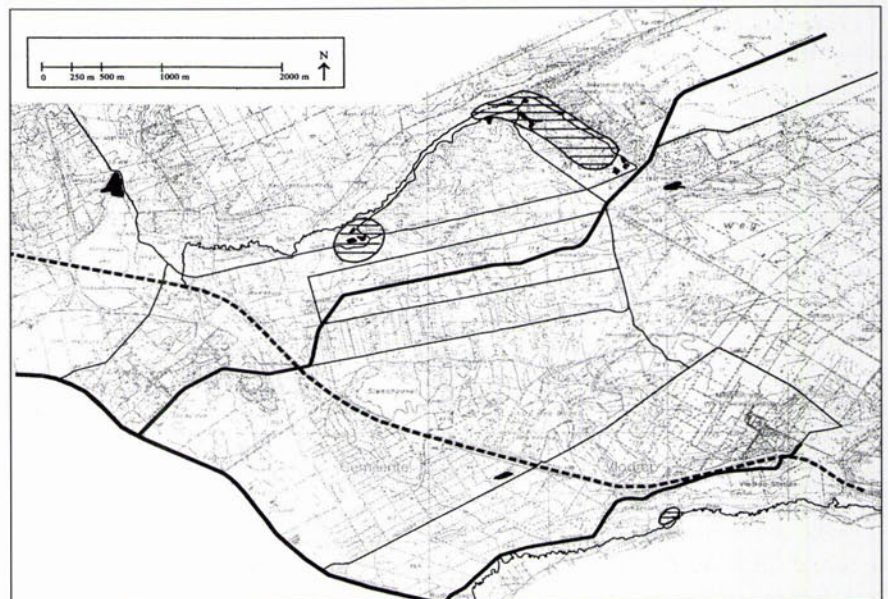
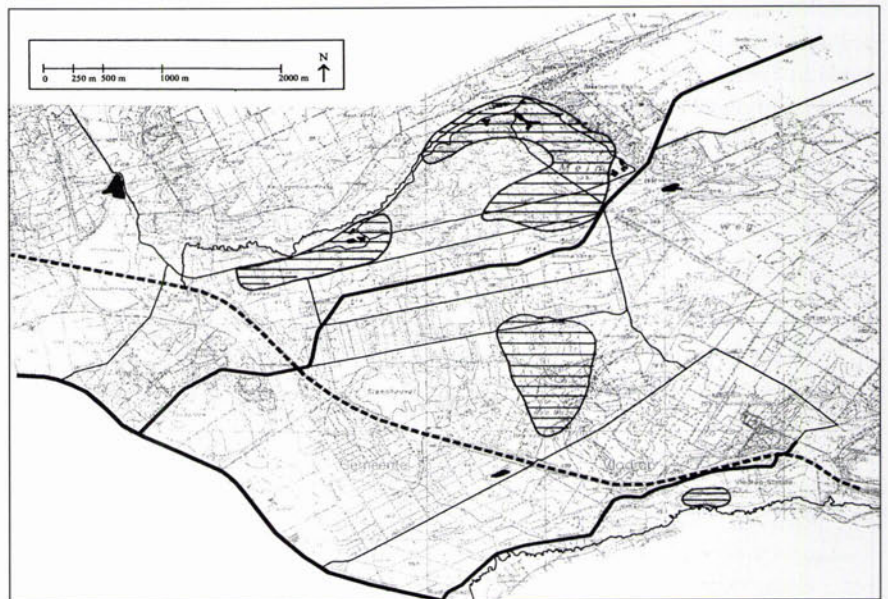
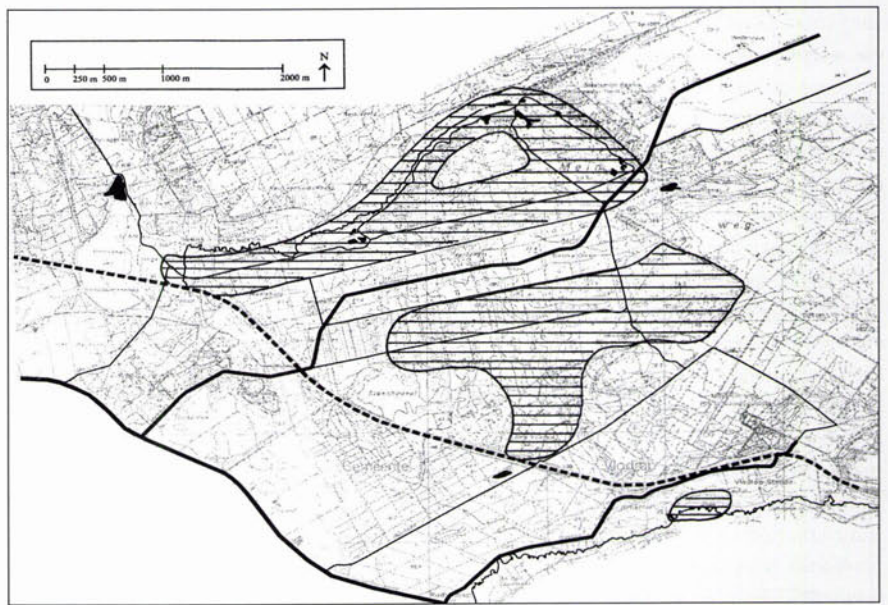
DE ROODBORSTTAPUITGROEP

Voor de Roodborsttapuit groep is een structuurrijke heidevegetatie met struikjes van groot belang. Op heideterreinen waar alle opslag wordt verwijderd ontbreekt deze groep bijna volledig. Met name reliëfvrije terreinen hebben de voorkeur. Op vochtige heideterreinen is deze groep het best vertegenwoordigd. Op droge heideterreinen komen Kneu (*Carduelis cannabina*) en Grasmus (*Sylvia communis*) nog maar weinig voor (SIERDSEMA, 1995).

Alle soorten uit de Roodborsttapuit groep behalve de Grauwe klauwier komen jaarlijks op de Meinweg voor. De groep is dus erg goed vertegenwoordigd, ook de dichtheden zijn hoog. De aantallen van de vijf soorten fluctueren jaarlijks (tabel I). De Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*) heeft de kern van zijn verspreidingsgebied in deelgebied 1 en bereikt hier hoge dichtheden (figuur 4). Recente beheersactiviteiten in deelgebied 3 hebben de mogelijkheden van de soortgroep uitgebreid. De Roodborsttapuit heeft hier, in tegenstelling tot de Boomleeuwrik, wel direct op gereageerd. In 1999 zijn in dit deel vijf territoria aangetroffen tegen gemiddeld twee in de voorafgaande jaren. We mogen aannemen dat de Kneu hier ook positief op reageert. Aan de soort is echter weinig aandacht geschonken. De Fitis is dermate talrijk dat de soort niet wordt gekarteerd! Mogelijkheden voor de Grauwe Klauwier, die het overigens elders in het land goed doet, zijn er wel (figuur 1). De soort is sinds 1989 uit het gebied verdwenen. De oorzaak is onbekend.

DE RIETGORSGROEP

Het vegetatietype waarin de Rietgorsgroep wordt gevonden, is in allerlei landschapstypen aan te treffen. Voorbeelden zijn natte heide en randen van vennen, met struikop-

FIGUUR 3
Verspreiding van de Geelgorsgroep in 1999, exclusief het voorkomen van de Boompieper.

FIGUUR 4
Verspreiding van de Roodborsttapuitgroep in 1999, exclusief Fitis en Kneu.

FIGUUR 5
Verspreiding van de Rietgorsgroep in 1999

slag (zoals Gagel), hoogveen met lage berkjes, wilg en Gagel, vochtige kapvlakten en natte ruigte met wat struikjes. Een van de opvallendste soorten binnen deze groep is de Blauwborst (*Cyanosylvia svecica*). De verspreiding van de Blauwborst in het Meinweggebied is al vele jaren hetzelfde. De soort komt voor bij de Rolvennen, langs de Boschbeek, het Elfenmeer en de vochtige slenk ten westen van de Kombergen (figuur 5). Afhankelijk van de vochtigheidsstoestand van het terrein kunnen de aantallen variëren tussen de drie en elf territoria (tabel 1). Recentelijke kapactiviteiten in deelgebied 4 hebben voor een vestiging gezorgd van de soort in 1998, langs de Roode Beek. Ook de Sprinkhaanzanger (*Locustella naevia*) heeft zich hierdoor weer langs de Roode Beek kunnen vestigen. De Sprinkhaanzanger kan regelmatig als broedvogel in het terrein worden aangetroffen. In de periode 1988-1999 varieerden de aantallen tussen de nul en vijf territoria (tabel 1). De Rietgors (*Emberiza schoeniclus*), waaraan de groep zijn

naam dankt, blijft op de Meinweg een schaarse verschijning. De soorten uit de Rietgorsgroep die we nog niet op de Meinweg hebben vastgesteld, Paapje en Krekelzanger, zijn soorten die in Limburg tot de echte zeldzaamheden behoren. Vestiging van deze soorten in het gebied mag, gezien het wisselvallig voorkomen van soorten uit deze soortgroep, niet snel worden verwacht. Het Paapje kan wel als doortrekker in het gebied worden waargenomen.

DE DODAARSGROEP

Deze groep van soorten bewoont zowel zeer voedselarm water (vennen) als vrij voedselrijk water (moeras). Deze soortgroep heeft een lichte voorkeur voor de meer voedselarme wateren. De Dodaarsgroep is met twee soorten op de Meinweg vertegenwoordigd; de Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*) en Wintertaling (*Anas crecca*). De overige twee soorten, Geoorde Fuut (*Podiceps nigricollis*) en

Zwarte Stern (*Chlidonias niger*) zijn en zullen waarschijnlijk nooit als broedvogel worden aangetroffen. De Dodaars is na een toename eind jaren tachtig snel in aantal achteruitgegaan (tabel 1). Het is een soort waarvan met zekerheid kan worden gezegd dat hij te lijden heeft gehad van de verdroging van het gebied. De afname kan in zijn geheel worden toegeschreven aan het droogvallen van het Melickerven. Door het droogvallen van dit ven in 1991 zakte het aantal broedparen van de Dodaars van tien paar in 1990 naar nul in 1991. Op nagenoeg alle grote heidevennen wordt de soort nog jaarlijks aangetroffen.

DISCUSSIE

Erg spectaculair zijn de ontwikkelingen van de avifauna op de Meinweg nog niet. Jaarlijks vinden we nagenoeg dezelfde aantallen en verspreidingspatronen met hier een daar een

TABEL 1

Het voorkomen van de Geelgorsgroep, Roodborsttapuitgroep, Rietgorsgroep en Dodaarsgroep op de Meinweg, periode 1988-1999.

De Geelgorsgroep										
Soort ¹	1988 ²	1989 ³	1990 ⁴	1991 ⁵	1992 ⁶	1993 ⁷	1994 ⁸	1995 ⁹	1997 ¹⁰	1999 ¹¹
Nachtzwaluw	6 (21)	7 (21)	2 (10)	3 (7)			7 (19)	8	13 (22)	12 (27)
Scharrelaar										
Hop										
Draaihals		1 (1)		2 (2)	1 (1)			1		
Groene specht	0 (1)	0 (3)	0 (1)	0 (1)			1 (2)	0	0	0 (2)
Boomleeuwerik	12 (31)	13 (28)	9 (26)	18 (30)	20 (32)		17 (44)		15	14 (25)
Boompieper							83 (258)			
Gekraagde roodstaart			5 (44)				9 (54)	7	12	4 (9)
Klapekster										
Geelgors	25 (48)	26 (52)	23 (74)	19 (31)	20 (32)		23 (93)	12	18	15 (41)
Ortolaan			1 (1)	1 (1)						
De Roodborsttapuitgroep										
Soort	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1997	1999
Roodborsttapuit	10 (13)	14 (15)	13 (15)	9 (11)	11 (13)		18 (25)	11	11	13 (20)
Grasmus			6 (13)	7 (8)			17 (39)			7 (9)
Fitis										
Grauwe klauwier	1 (1)	1 (1)	0	0	0	0	0	0	0	0
Kneu										
De Rietgorsgroep										
Soort	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1997	1999
Blauwborst	5 (5)	8 (8)	10 (10)	3 (3)	3 (3)	3 (3)	9 (9)	11	5	5 (5)
Paapje										
Sprinkhaanzanger	1 (1)	1 (1)					3 (5)		1	3 (4)
Rietgors			4 (4)	5 (5)			4 (4)	2	2	2 (2)
Krekelzanger										
De Dodaarsgroep										
Soort	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1997	1999
Dodaars	3 (3)	3 (11)	4 (16)	3 (3)			5 (5)	2	1	3 (6)
Wintertaling							5 (5)	7	1	3 (3)
Geoorde fuut										
Zwarte stern										

¹ Getelde gebieden in de periode 1988-1999. Tussen haakjes de aantallen in de totaal getelde gebieden, niet tussen haakjes de aantallen van deelgebied 1. ² 1, 2 en 3. ³ 1, 2, 3, 4 en 5. ⁴ 1, 2, 3, 4 en 5. ⁵ 1 en 3. ⁶ 1 en 3. ⁷ 1, 2, 3, 4 en 5. ⁸ 1, 2, 3, 4 en 5. ⁹ 1, 10. ¹⁰ 1, 2, 3 en 4.

positieve of negatieve uitschieter. Met het huidige materiaal kunnen we nog niet aantonen wat het effect is van de vermeende verdrogingen op de avifauna. Alleen van de Dodaars bestaan er harde bewijzen.

Wel kunnen we aangeven wat de huidige kwaliteit is van de Meinweg ten opzichte van soortgelijke terreinen in de rest van Nederland.

Met behulp van AVIS (Avifauna Informatie en evaluatie Systeem) is de vogelstand van de heidevelden op de Meinweg vergeleken met een aantal gebieden in Nederland, de zogenaamde landelijke referentiegebieden. Om deze vergelijking te kunnen maken hebben we gekozen voor de inventarisatiegegevens van 1999. In dat jaar zijn alle heidegebieden geteld op het voorkomen van zeldzame en schaarse soorten. Uit de vergelijking komt naar voren dat de verschillende soortgroepen op de Meinweg goed zijn vertegenwoordigd zijn. Alle (heide)groepen zitten qua aantal soorten en dichtheden boven de referentie. Bij de Geelgorsgroep hebben we gezien dat het gevoerde beheer voor de meeste soorten goed te noemen is. Een soort die nog niet zo goed reageert op het gevoerde beheer is de Draaihals. Van deze soort is bekend dat hij zich in het gebied thuisvoelt, maar helaas niet jaarlijks tot broeden overgaat. Essentieel voor het voorkomen van de Draaihals is de aanwezigheid van voldoende open zandige plekken met opgaand dood hout. Het voorkomen van de Grauwe klauwier als vertegenwoordiger van de Roodborsttapuitgroep ligt inmiddels alweer een decennium achter ons. Het beheer van de heide zal dan ook aangepast moeten worden aan de soort. Voor een permanente vestiging van de Grauwe klauwier is een ruim aanbod van grote insecten in combinatie met voldoende nestgelegenheid essentieel.

Ook de dichtheid en het aantal soorten binnen de Rietgorsgroep en de Dodaarsgroep liggen boven de referentie. Het oppervlak aan water en drassige gebieden bedraagt op de Meinweg slechts vier hectare. Dit is 0,3% van het totale oppervlak van Nationaal Park de Meinweg. Het oppervlak waarin ze worden aangetroffen is dus dermate klein dat bij een verdergaande verdroging deze soorten snel zullen verdwijnen. Dit geldt niet alleen voor de vogels, maar ook voor andere flora en fauna-elementen die afhankelijk zijn van dit biotooptype. Dat we dit moeten voorkomen mag eenieder duidelijk zijn. Mogelijkheden om het gebied voor grote droogteschomme-

FIGUUR 6
De Geelgors (*Emberiza citrinella*) komt talrijk in de Meinweg voor (foto: K. Lemmens).

lingen te vrijwaren liggen er op het Wolfspplateau. Natuurontwikkeling en de daaraan gekoppelde vernatting en stagnatie van wateraflaat kunnen er voor zorgen dat het water langer in het gebied wordt vastgehouden dan nu het geval is. De overgangszone van het hoogterras naar het middenteras kan hierdoor verder vernatting en worden uitgebreid, waardoor het geringe oppervlak aan plasdras situaties kan toenemen. Broedvogels van de Meinweg: laten we het leuk houden, dus nat!

SUMMARY

BREEDING BIRD POPULATIONS OF THE MEINWEG RESERVE

This article discusses the breeding bird populations of the Meinweg nature reserve, a dry heath with some wetter parts (approximately 0.3% of the total area of 1200 ha). Four groups of birds are discussed, restricted to open heathland and wetlands, viz. the Yellowhammer group, the Stonechat group, the Reed bunting group and the Little Grebe group.

All groups, each including several species, are well represented in the various parts of the area. The results of the inventory study are compared with those from similar areas, showing that the density of the total Meinweg bird population is higher than that

in all these other areas. The small wet parts should be protected and enlarged, as populations of the Reed bunting and Little Grebe groups will otherwise decline rapidly.

DANKWOORD

Dank is verschuldigd aan Boena van Noorden (Provincie Limburg) voor het ter beschikking stellen van de inventarisatiegegevens uit 1994. Karel Lemmens wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van de foto's.

LITERATUUR

- NOORDEN B. VAN, 1991. Een sprankje hoop voor de Ortolaan *Emberiza hortulana*? *Limosa* 64:69-71.
- SCHOLS R. & F.SCHEPERS, 1991. De Broedvogels van het Noordelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg Deelgebied I, 1990. Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV Maastricht.
- SIERDSEMA, H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen